

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ
ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

Наставно-научно веће Филозофског факултета у Београду изабрало нас је, одлуком од 16. новембра 2017. године, у Комисију за оцену и одбрану докторске дисертације докторанда Милана Пиљка, под насловом ПРИВРЕДНА ЕЛИТА У ЈУГОСЛАВИЈИ И БУГАРСКОЈ 1958-1965. ГОДИНЕ: УПОРЕДНА АНАЛИЗА. У Комисију су изабрани: проф. др Милан Ристовић, редовни професор на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду, др Миле Бјелајац, научни саветник на Институту за новију историју Србије, доц. др Јелена Рафаиловић, доцент на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду, др Мирослав Перишић, научни сарадник на Институту за новију историју Србије, доц. др Алексеј Тимофејев, доцент на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду (ментор и писац реферата). После увида у докторску дисертацију, Комисија је слободна да поднесе следећи

РЕФЕРАТ О ЗАВРШЕНОЈ ДОКТОРСКОЈ ДИСЕРТАЦИЈИ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Милан Пиљак је рођен 16. јануара 1983. године у Београду. Дипломирао је 2007. са просечном оценом 9,37 на катедри за Општу савремену историју на тему *Суперсиле и Југославија 1950–1955. године у извештајима ЦИА*. Докторске студије историје уписао је децембра 2008. године на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду (Катедра за Општу савремену историју).

Кандидат је положио све испите предвиђене програмом докторских студија. У договору са ментором проф. др Мирославом Јовановићем, кандидат је изабрао тему истраживања, имајући у виду њен научни значај, али и нову архивску грађу увид у коју чини докторанда пиониром ове теме. Наставно-научно веће Филозофског факултета је дало одобрење за израду дисертације својом одлуком у марту 2010. године. Услед изненадне смрти проф. др Мирослава Јовановића, за ментора је одређен доц. др Алексеј Тимофејев.

Током досадашњих докторских студија и у свом научном раду, колега Пиљак показао је висок степен научне посвећености раду и високе научне потенцијале. Бави се историјом елита и историјом друштвених промена на Балкану у 20. веку. Коаутор је књиге *Руска револуција 1917. у очима Краљевине Србије*, Београд, 2017. Објавио је неколико

чланака у часопису Токови историје: „Брионски пленум 1966. године: покушај историографског тумачења догађаја“ (1/2010), „Од „великог скока“ до „јулске концепције“: реформе бугарског привредног система 1958–1968. године“, (3/2012), „Александар Краус – пример директора у југословенском самоуправном социјализму“ (2/2012), “Power Game in Tito's Yugoslavia: Conundrum of Aleksandar Rankovic's Overthrow from Power” (3/2014.) Такође, објавио је више прилога у домаћим и страним тематским зборницима радова. Учествовао је на више научних конференција у Србији и у иностранству: у Бугарској, Румунији, Хрватској и Аустрији. Наступио је као рецензент за неколико уџбеничких комплета из историје за основне школе.

Радно искуство: у току 2007. је радио за Memorial Museum of Holocaust in Washington у пилот тиму, а потом као вођа тима на анализи, одабиру грађе и израде базе података. Примљен је као стипендиста-истраживач Министарства науке и технолошког развоја у Институт за новију историју Србије у Београду 2008. године. Од 2013. унапређен је у звање истраживач сарадник. Био је корисник стипендије Министарства за науку и технолошки развој Србије 2008-2010. Био је корисник стипендије Basileus (део Erasmus Mundus) 2010. Био је на специјализацији из области теорија мрежа на Institut für Sozialethik Wien, при Бечком универзитету кроз СЕЕПУС програм 2015.

2. Предмет и циљ докторске дисертације

Предмет дисертације Милана Пиљка јесте стварање и развој привредних елита у балканским социјалистичким земљама у ратном периоду. Ради се о теми значајној за разумевање друштвеног развоја Србије у првим деценијама након Другог светског рата, а тиме наше савремене историје у целини, у ширем контексту балканске, и историје Источне Европе након Другог светског рата. Ти елементи чине је и темом значајном за нашу историографију, што је кандидат јасно уочио и истакао. Важност теме проистиче из контекстуализације и проблематизације једног специфичног, али изузетно важног питања за проучавање привредне историје – питање формирања привредне елите у социјалистичком друштву након Другог светског рата. Анализа процеса формирања привредне елите, контекстуално и проблемски посматра се кроз праћење његових основних показатеља и параметара у компаративном дискурсу, у односу на формирање привредне елите у социјалистичкој Југославији, и у суседној, такође социјалистичкој Бугарској, шире посматрано у оквирима привредног преображаја Источне Европе, у целини, у време пуне доминације постстаљинистичког друштвеног и привредног модела. У посматраном периоду преображај друштва у целини је био одређен притиском

политичког и идеолошког фактора и наметањем тоталитарних социјалних и економских образаца, пре свега и то пресудно, управо под совјетским политичким, идеолошким, друштвеним и привредним моделима и утицајима и у складу са совјетском социјалном и економском парадигмом изграђеном у СССР у периоду између два светска рата - што је све имало пресудног утицаја како на развој институција, тако и на формирање привредних и друштвених модела у земљама тзв. „народне демократије“, а у конкретном случају у Југославији (последично и Србији), односно у Бугарској.

Примаран циљ истраживања је била анализа развоја и деловања привредне елите у социјалистичким друштвима на примерима Југославије и Бугарске током периода 1958–1965, односно одређивање тога колики је утицај у привредној политици земље током периода 1958–1965. имала привредна елита. Сагледане су и идеје које је износила, слагања и размимоилажења унутар ње, како и одакле се регрутовала и какав је однос имала са врхом политичке власти. Какав је био њен однос према најразвијенијим капиталистичким земљама? Да ли су постојали страхови и отпор политичког врха према реформама и у којој мери је ускраћивање политичке подршке, кочило процес реформе и за које мере је партијски врх имао највеће резерве и зашто. Будући да су се привреде обе земље нашле у тешком положају аутор је преиспитивао и то у којој мери је државни врх почео да се ослања на стручне људе приликом решавања привредних проблема. У оквиру овог задатка сагледао је у ком обиму је дозвољавано да се о привредним проблемима расправља и да ли је правац размишљања строго утврђиван или не.

Поређење Југославије и Бугарске дало је аутору могућност да уочи два идеолошки блиска система у борби за модернизацију и превазилажење тешког економског положаја у којем су се нашли крајем 50-их. Југославија и Бугарска су током XX века имале сличну структуру становништва са сељаштвом као најбројнијим слојем. У њима је превладавао ситан посед, за разлику од Румуније, Пољске и Мађарске. Обе су се, непосредно након Другог светског рата, нашле у оквиру совјетске интересне сфере и сматране су, уз Албанију, за најверније совјетске савезнике. Останак Југославије изван Источног блока, али и Западног, и њена каснија политика донеле су јој нови индентитет, али суштина уређења није се променила. У обе земље власништво над средствима за производњу припадало је држави, која је почивала на једнопартијском систему.

Крајни циљ рада је био постигнут јер је истраживање систематизовало, проширило и валоризовало постојећа знања о развоју југословенске и бугарске привредне елите у раздобљу стабилног социјалистичког друштва. Демистификација магловитих делова прошлости Бугарске и Југославије била је дефинитивно крајни постигнути циљ истраживања Милана Пиљка. Узимајући у обзир све изложено, можемо рећи да је

кандидат остварио постављени циљ истраживања, као и да начин приступања теми и методологија истраживања представљају опипљив допринос развоју историјске науке.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Докторанд Милан Пиљак је у истраживању пошао од низа базичних хипотеза:

1) да је најпре у сфери привреде морао да се испољи прагматизам комунистичке партије, јер би у противном цела друштвено-економска структура доживела расап. Управо тај прагматизам водио је ка сличним решењима и једном континуитету у борби за модернизацијске процесе на периферији Европе; 2) да је за разумевање кључних процеса у привреди потребно применити концепт елите, у овом случају привредне; 3) да су припадници привредне елите без обзира од крутости средине у којој су деловали могли да изнесу и имплементирају своје идеје; 4) да су наслеђени друштвени односи представљали снажну препреку у стварању стабилног привредног система који се не би урушио без јаке државне интервенције; 5) да се развој Југославије и Бугарске у погледу модернизације у сферама технологије и кредитне политике заснивао као и у ранијим периодима на увозу стране технологије, плаћене туђим новцем, са надом да ће се створити привреда која ће отплатити те дугове и развити сопствену технолошку базу.

Резултати које нуди дисертација колеге Пиљка, потврђују у потпуности хипотезе од којих је пошао на почетку свог истраживања.

4. Кратак опис садржаја дисертације:

Дисертација докторанда Милана Пиљка, не рачунајући формалне делове техничког карактера (насловне стране на српском и енглеском језику, страна са именима чланова комисије, резимеи на српском и енглеском језику и садржај), има 203 стране, које чине: предговор (1-8), увод (9-24), основни текст дисертације (26-183), закључак (184-191), попис извора и литературе (192-198), кратка биографија кандидата (199) и изјаве о ауторском праву (200-203). Попис литературе садржи 68 референци. Основни текст садржи 4 поглавља и 28 потпоглавља (1 у оквиру првог поглавља; 9 у оквиру другог поглавља; 16 у оквиру трећег поглавља и 2 у оквиру четвртог поглавља). Текст, такође садржи више мањих целина (2 у другом поглављу; и 5 у четвртом поглављу).

Колега Пиљак је основна архивска истраживања ради прикупљања грађе првог реда за дисертацију обавио у бројним српским и страним архивима. У Србији је истраживања необјављене грађе обавио у: Архиву Југославије (фондови: Савезно извршно веће, Извршни комитет Централног комитета Савеза комуниста

Југославије, Комисија за развој СКЈ и кадровску политику, Кабинет председника Републике), Архиву Србије (фондови: Републичко извршно веће, Централни комитет Савеза комуниста Србије), Архиви Агенције за привредне регистре, Архиви Генекса; Хрватском државном архиву (фонд ЦК СКХ - Комисије за кадровску политику, Републичка конференција Социјалистичког савеза радног народа Хрватске), Архиву републике Словеније (фонд Извршни комитет ЦК ЗКС), у Централном државном архиву Бугарске (фондови: Пленуми и съвештания на ЦК на БКП, Политбюро на ЦК на БКП). Уникатну изворну базу претстављају усмени инервјуи које је аутор прикупио у току свог рада са водећим учесницима догађаја. То су: Бонев Станиш, Комар Славко, Краус Александар, Илиев Иван, Караманев Георги, Междуречки Петар, Петров Георги, Пенев Васил, Пехливанов Иван, Пиљак Мирко, Стефановић Радоје, Савићевић Милорад, Сингер Аца, Стоичков Григор, Тодоров Коста, Томовић Јован, Флековић Петар, Чкребић Душан.

На тај начин аутор је надокнадио мањак објављених извора између којих су само: *Аферата“ Тексим в сведителства и документи*, Софија 1994; *Osmi kongres SKJ, 7-13. decembra 1964. Beograd*, Beograd 1964; *Седми конгрес СКЈ, 22-26 априла 1958 Љубљана*, Београд 1958. Овај мањак објављених извора аутор је успешно надоместио уз коришћење одговарајуће мемоарске грађе, и релеванте штампе из сагледаног раздобља (*Економска политика, Naša Stvarnost: Časopis za društvena pitanja*).

У уводном делу дисертације аутор у ***Предговору*** формулише тему и хронолошке границе истраживања, описује предмет и циљ истраживања, основне хипотезе и методолошки оквир, даје преглед извора и литературе са прегледом основних архивских фондова и објављених збирки извора коришћених у раду уз скицу базичних тенденција у домаћој и страниј историографији истраживаног питања. У овом делу аутор такође даје лапидарну, али веома језгровиту методолошку студију.

У пространом Уводном поглављу дисертације кандидат пре свега реконструише позорницу одвијања историјских догађаја из домена истраживане теме: проналази сличности и разлике у развоју технолошки заостале привреде која се градила у једнопартијској држави, са наслеђем патријархалног, неразуђеног друштва. Након тога аутор анализира основне правце развоја политичких прилика у Југославији и Бугарској у сагледаном раздобљу.

У другом поглављу аутор сагледава ***"Динамику привредних реформи у Југославији и Бугарској 1958-1965"***. Посебну пажњу истраживача наравно су привукле основне карактеристике југословенског и бугарског привредног система и најважнији макроекономски показатељи као и спољни чиниоци као подстрек привредним реформама. Аутор издваја и неколико модела по којима су вршене привредне реформе у Бугарској и

Југославији. Ово поглавље даје добар сажетак привредних осцилација Бугарске и Југославије услед трајних колебања међународне ситуације и константног стања кризе у привреди.

У трећем поглављу (*Развој и деловање привредне елите 1958-1965*) аутор је кренуо од традиционалних балканских проблема – мањка јаким формалних институција и јачине неформалних друштвених веза и полуга. Аутор дисертације оправдано је издвојио и други проблем – мањак стручног и школованог кадра у државном врху. С друге стране, он констатује да на функционалном нивоу привредна елита у обе земље је у највећем броју случајева стицала знање у управљању привредом преко непосредног личног искуства и личног самообразовања кроз литературу, и у наведеном периоду већ је прикупила одређено искуство. Аутор је сагледао и различите струје и мишљења у привредној елити Бугарске и Југославије поводом реформи и даљег развоја. Аутор је кроз микробиографска истраживања успео да уочи, осмисли и прикаже праву слику развоја и деловања политичке елите кроз поједине биографије најбитнијих учесника догађаја.

У четвртном поглављу (*Реекспортна предузећа у привредним реформама 1958-1965 - две студије случаја „ТЕКСИМ“ и „ГЕНЕКС“*) аутор је одлучио да сагледа два предузећа која су имала највеће користи током обрађиваног периода, јер се систем кретао у правцу већег увођења тржишних механизма и све веће оријентације привреде ка извозу. Без обзира на то аутор је закључио да су политичке интервенције у раду предузећа и функционисање државног система имале кључну улогу. Тексим је дошао до краха услед тога да Совјети нису благонаклоно гледали на економске промене у Бугарској. Т. Живков је покушавао да одбрани Тексим, али ипак реформе нису биле настављене. Деловање Генекса аутор је пратио од иницијативе Слободана Пенезића Крцуна када је био покренут план Морава из којег је у пролеће 1952. израстао „Generalexport”. На почетку радило се пре свега о тражењу рупа у привредним односима и слабости глобалних спољнополитичких система. Посредством Генекса извозила се роба широке потрошње у СССР, а за клириншки новац су куповане најчешће и најрадије сировине које су потом препродаване на Западу за тврду валуту. Било је и других "комбинација": Генекс је спроводио операцију продаје италијанског воћа кроз југословенску квоту, Генекс је борску руду и киселину куповао од Турске и САД, а потом је препродавао СССР-у, јер је Запад забранио директну продају овог стратешког материјала за ракетну технологију Совјетима. Специфичност положаја Генекса је била у томе да је партија била ван предузећа, али се оно у исто време налазило под патронатом Слободана Пенезића Крцуна све до његове смрти. Аутор сматра да су Дамоклов мач Тексима и Генекса представљали управо њихови патрони, чијим падом је долазило до турбуленција у животу предузећа.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације:

Колега Пиљак извршио је обимно истраживање у српским, хрватским, бугарским и словеначким архивима, искористио је релевантну објављену грађу, узео је у обзир меродавну литературу и успео да напише целовити рад. Уз доследну акрибију, способност и марљивост критички је обрадио нијансе историје привредних елита Југославије и Бугарске без празнина чак и у најосетљивијим темама. Користећи бројне пре тога мање познате историјској науци (или чак новопронађене) архивске изворе и потребну литературу, докторанд је успео да пружи значајан допринос сагледавању историје елита и привреде чије су околности у прошлости остављали (као што су и у истраживаном случају) чак и трајнији утицај него политички односи тог периода у контексту историје појединих балканских држава, а и у ширем контексту развоја Балкана као јединствене макрорегије.

6. Закључак:

На крају дисертације аутор је логично сместио *Закључак* и *Списак извора и литературе*. У Закључку, ослањајући се на проблемску анализу извршену у централним деловима рада, кандидат је сведено, али комплексно и недвосмислено, понудио низ научно фундираних одговора на кључна питања рада: о томе да је у сфери привреде прагматизам комунистичке елите морао најпре да се испољи; да је тај прагматизам водио ка сличним решењима и једном континуитету у борби за модернизацијске процесе на периферији Европе; да су припадници привредне елите без обзира на круту политичку средину успевали изнети своје идеје; да су ове идеје наилазиле на препреке, али ипак су се носиле са изазовима реформисања централно-планског привредног система; да се развој у погледу технологије и кредитне политике заснивао као и у ранијим периодима на увозу стране технологије, плаћене туђим новцем, са надом да ће се створити привреда која ће отплатити те дугове и развити сопствену технолошку базу.

Докторска дисертација Милана Пиљка коју је разматрала Комисија, представља озбиљан значајан научни допринос српској историографији, а вероватно ће изазвати и пажњу у међународној научној заједници услед марљивог исцрпног лапидарног и методолошки исправног сагледавања значајног и мање познатог дела прошлости који је имао дужих импликација на општу историју Западног Балкана. Истраженошћу, зрелошћу анализа, бројем проблема које је обрадио, ширином изворне основе - дисертација је потврда да се ради о квалитативно новом научном искораку у познавању ове проблематике.

Имајући у виду све наведено, Комисија је мишљења да рукопис докторске дисертације кандидата Милана Пиљка даје сложену, прецизну и разуђену проблемску компарацију развоја привреде Југославије и Бугарске у периоду стварања привредних елита монопартијског периода. Да је дисертација теоријски јасно дефинисана, изворно добро утемељена и да представља важан научни допринос проширивању знања о догађајима и процесима везаним за прошлост српског и бугарског народа. Због свега наведеног, Комисија је мишљења да рукопис докторске дисертације *Привредна елита у Југославији и Бугарској 1958–1965 године: Упоредна анализа* који је кандидат Милан Пиљак поднео на оцену, испуњава све неопходне услове за усмену одбрану.

Чланови комисије

проф. др Милан Ристовић,
редовни професор, Одељење за историју Филозофског факултета у Београду

др Миле Бјелајац,
научни саветник, Институт за новију историју Србије,

доц. др Јелена Рафаиловић,
доцент на Одељењу за историју Филозофског факултета у Београду

др Мирослав Перишић,
научни сарадник, Институт за новију историју Србије,

доц. др Алексеј Тимофејев
доцент, Одељење за историју Филозофског факултета у Београду
(ментор)

У Београду, 5.децембра 2017. године